

6.2. Поняття й види недержавних пенсійних фондів

Ключовими суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення є недержавні пенсійні фонди.

Найбільшими НПФ світу в 2002 р. були:

Найбільші недержавні пенсійні фонди світу [3]

Назва пенсійного фонду	Активи (млрд дол.)
CALPERS	156,3
ABP St.Psf (Sweden)	134,9
NY State Common Retirement Fund	112,5
California State Teachers Ret System	100,8
Florida State Board of Administration	98,1
Federal Ret Thift Investment Board	97,7
General Motors Asset Management	94,3
National Public Service Personnel (Japan)	69,3
PGGM St.Psf. (Netherlands)	45
British Telecommunications (UK)	41,8
AVS (Switzerland)	14,9

Глобальні пенсійні активи НПФ світу мають такий вигляд (млрд дол.) [3]

	1990	1999	2001
США	2624	7765	7010
Канада	198	345	297
Великобританія	616	1365	1200
Нідерланди	237	427	384
Німеччина	106	139	125
Інші країни Європи	226	465	400
Японія	574	1544	1235
Австралія	53	139	147
Інші тихоокеанські країни	84	200	160
Латинська Америка	25	134	120
Африка і Близький Схід		104	90
<i>Разом</i>	4922	12978	11484

Стаття 1 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» визначає, що недержавний пенсійний фонд — юридична особа,

створена відповідно до цього Закону, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду в законодавчо визначеному порядку [2].

Предметом діяльності фонду є сукупність організаційних, юридичних та інших передбачених законодавством дій, спрямованих на акумулювання, збереження і примноження пенсійних коштів із метою забезпечення прав його учасників щодо отримання ними додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат. Виключним видом діяльності цих фондів є недержавне пенсійне забезпечення. Провадження ними іншої діяльності забороняється.

Види недержавних пенсійних фондів:

- 1) відкритий пенсійний фонд, учасниками якого можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця й характеру їх роботи;
- 2) корпоративний пенсійний фонд, засновником якого є юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців; до нього можуть приєднуватися роботодавці-платники. Його учасниками можуть бути виключно фізичні особи, які перебувають (перебували) у трудових відносинах із роботодавцями-засновниками й роботодавцями — платниками НПФ;
- 3) професійний пенсійний фонд, засновником (засновниками) якого можуть бути об'єднання юридичних осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні спілки, або фізичні особи, пов'язані родом своєї професійної діяльності (занять). Учасниками такого фонду можуть бути виключно фізичні особи, пов'язані родом своєї професійної діяльності, визначеної в його статуті. Пенсійним фондам забороняється змінювати їх вид і найменування, зазначені в статуті, після реєстрації Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України. Приєднання і злиття декількох пенсійних фондів однакового виду дозволяється. Забороняється реорганізовувати будь-які пенсійні фонди шляхом поділу чи виділення, а також приєднувати чи зливати пенсійні фонди різних видів.

Станом на 31 грудня 2010 р. в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 101 недержавний пенсійний фонд

та 43 адміністратори НПФ, з яких мають ліцензії з адміністрування НПФ — 36. При цьому 13 адміністраторів НПФ обслуговують більше ніж один недержавний пенсійний фонд. Кількість відкритих НПФ є найбільшою і на кінець зазначеного періоду становила 83, що пояснюється більшою доступністю їх до широких верств населення, тоді як учасниками професійних чи корпоративних НПФ можуть бути лише фізичні особи, які пов'язані за родом їх професійної діяльності або перебувають у трудових відносинах із роботодавцями-засновниками або роботодавцями-платниками. Кількість корпоративних фондів — 9, професійних — 9.

Особливістю створення НПФ є їх нерівномірне розміщення за територіальним принципом. У Києві, наприклад, зосереджено 70 % усіх фондів, а в таких областях, як Вінницька, Волинська, Закарпатська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська, не створено жодного фонду.

Створюються НПФ на підставі рішення засновників і не мають на меті одержання прибутку для його подальшого розподілу між засновниками. Засновником відкритого пенсійного фонду може бути будь-яка одна чи декілька юридичних осіб. Засновником корпоративного пенсійного фонду може бути юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців, до яких можуть приєднуватися роботодавці-платники. Засновниками професійного пенсійного фонду можуть бути об'єднання юридичних осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні спілки (об'єднання професійних спілок), або фізичні особи, пов'язані родом своєї професійної діяльності (занять).

Серед найбільших підприємств, які виступили засновниками та учасниками НПФ, є ВАТ Укртелеком, ВАТ «Стирол» державне підприємство «Укрпошта». Серед банків — Національний банк України, Укрексімбанк. Серед об'єднань — Українська автомобільна корпорація. Серед профспілок — профспілка працівників енергетики та електротехнічної промисловості.

Роботодавець може стати платником уже створеного корпоративного пенсійного фонду на підставі договору про участь у ньому за умови визнання статуту фонду, внесення відповідних змін до колективного договору (за умови його наявності) й обов'язкового повідомлення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України про свою участь у цьому фонді. Засновниками або роботодавцями — платниками корпоративного пенсійного фонду — можуть

бути роботодавці — юридичні особи, що провадять свою діяльність беззбитково не менше ніж протягом одного фінансового року, крім випадків реорганізації юридичної особи.

Засновники відкритого пенсійного фонду не можуть бути ні зберігачем цього фонду, ні його аудитором. Засновники корпоративного або професійного фонду й роботодавці — платники корпоративного пенсійного фонду — не можуть бути ні зберігачем, ні аудитором, ні компанією з управління активами цього фонду, ні його адміністратором. Юридична особа може бути водночас засновником не більш як одного корпоративного чи одного професійного пенсійного фонду, але така юридична особа може бути засновником одного або більше відкритих пенсійних фондів.

За ст. 6 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» юридична особа, діяльність якої фінансується за рахунок Державного бюджету України або місцевих бюджетів, має право бути засновником корпоративного пенсійного фонду або здійснювати пенсійні внески до вже створених пенсійних фондів лише у випадках, якщо їх створення або здійснення пенсійних внесків передбачено законами України або рішенням відповідних місцевих рад. Заснування такими юридичними особами відкритих пенсійних фондів забороняється. Кошти, перераховані до пенсійного фонду будь-яким вкладником, не є власністю держави або органів місцевого самоврядування. Інакше кажучи, страхування бюджетною установою працівників у НПФ можливе лише в разі, якщо такі видатки передбачені в законі України про Державний бюджет на відповідний рік або в рішенні відповідної місцевої ради [2].

Державна реєстрація НПФ і видача йому відповідного свідоцтва провадяться Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України. Засновники фонду зобов'язані протягом 3-х місяців із дня реєстрації сформувати склад його ради. Рада НПФ повинна укласти договори щодо:

- а) адміністрування пенсійного фонду — з адміністратором, який має ліцензію на провадження діяльності з адміністрування пенсійних фондів;
- б) управління активами пенсійного фонду — з компанією з управління активами або з іншою особою, яка отримала ліцензію Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження такої діяльності;
- в) обслуговування пенсійного фонду зберігачем активів.

Укладення пенсійних контрактів та отримання пенсійних внесків на рахунок НПФ до виконання цих вимог забороняється.

Фізична особа, на користь якої сплачуються пенсійні внески до НПФ і яка має право або набуде його на одержання пенсійних виплат із такого фонду, є учасником останнього. Ними можуть бути громадяни України, іноземці й особи без громадянства. Участь фізичних осіб у будь-якому НПФ є добровільною. Фізична особа може бути учасником декількох НПФ за власним вибором.

На кінець 2010 р. кількість учасників НПФ відповідно до укладених контрактів становила 569 230 осіб, протягом року вона зросла на 72,1 тис. осіб, або на 14,5 %. Як і в попередні роки серед учасників НПФ більшість становили особи віком від 40 до 55 років, а саме 40,2 % (2009 р. — 41,4 %, 2008 р. — 42,5 %, 2007 р. — 41,9 %). Крім того, частка учасників НПФ віком від 25 до 40 років становила 39,2 % (2009 р. — 35,8 %, 2008 р. — 35,5 %, 2007 р. — 34 %). Частки учасників НПФ вікових груп старше 55 років та до 25 років становили, відповідно, 13,5 % (2009 р. — 14,2 %, 2008 р. — 12,2 %, 2007 р. — 9,3 %) та 7 % (2009 р. — 8,6 %, 2008 р. — 9,9 %, 2007 р. — 15,1 %). При цьому серед учасників НПФ у розрізі вікових груп більше чоловіків.

Особа, яка сплачує пенсійні внески на користь учасника шляхом перерахування коштів до НПФ відповідно до умов пенсійного контракту та закону, є вкладником. Ним може бути сам учасник НПФ, подружжя, діти, батьки, роботодавець учасника фонду або професійне об'єднання, членом якого він є. У будь-якому пенсійному фонді його учасники можуть бути водночас і вкладниками. Учасники відкритого пенсійного фонду мають право залишатися його учасниками в разі припинення здійснення пенсійних внесків на їх користь.

Єдиним органом управління пенсійного фонду є його рада, яка створюється чисельністю не менше п'яти осіб. З її членів обираються голова й секретар ради простою більшістю голосів. Члени ради будь-якого НПФ обираються на 3 роки з правом переобрання на наступний строк з осіб, які: (а) є дієздатними; (б) відповідають кваліфікаційним вимогам, визначеним Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України і статутом пенсійного фонду; (в) не були засуджені за умисні злочини; (г) не були протягом останніх 7-ми років керівниками юридичних осіб, які визнані банкрутами або які зазнали процедури примусової ліквідації в період перебування цієї особи на керівній посаді; (г) не є пов'язаними особами інших членів ради фонду. Згідно з п. 2.1 Кваліфікаційних вимог до членів рад недержавних

пенсійних фондів та фахівців із питань адміністрування недержавних пенсійних фондів, затверджених розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 27 листопада 2003 р. № 137, особа, яка претендує на обіймання посади члена ради НПФ, повинна мати: (а) повну вищу освіту й загальний стаж роботи не менше 10-ти років або повну вищу економічну чи юридичну освіту й загальний стаж роботи не менше 5-ти років; (б) кваліфікаційне свідоцтво фахівця з питань діяльності НПФ; (в) бездоганну ділову репутацію.

Рада від імені пенсійного фонду здійснює такі повноваження: а) укладає договір з адміністратором; б) заслуховує звіти про діяльність адміністратора, осіб, які здійснюють управління активами пенсійного фонду, зберігача і приймає рішення щодо цих звітів; в) затверджує інформацію про фінансовий стан пенсійного фонду, яка підлягає оприлюдненню, і розглядає аудиторський висновок; г) здійснює контроль за цільовим використанням активів фонду. Засідання ради фонду скликаються головою ради не рідше одного разу на квартал. Її засідання є правомочним, якщо в ньому беруть участь більше половини загальної кількості її членів. Рішення ради приймаються простою більшістю голосів її членів, які беруть участь у засіданні. У разі рівної кількості голосів вирішальним є голос голови ради фонду.

Організаційно-технічне й матеріальне забезпечення діяльності ради та проведення зборів засновників здійснюється адміністратором фонду за рахунок коштів, сплачених йому відповідно до умов договору про адміністрування. Для забезпечення своєї діяльності фонд користується послугами визначених осіб на підставі договорів, які укладаються радою фонду, тобто пенсійні фонди безпосередньо не здійснюють фінансових операцій і не надають фінансових послуг. Адміністратором недержавного пенсійного фонду може бути: юридична особа, яка надає професійні послуги з адміністрування недержавних пенсійних фондів (професійний адміністратор); юридична особа — одноосібний засновник корпоративного пенсійного фонду, який прийняв рішення про самостійне здійснення адміністрування такого фонду; компанія з управління активами.

Адміністратор діє від імені пенсійного фонду і в інтересах його учасників. Він зобов'язаний: а) укладати пенсійні контракти від імені пенсійного фонду; б) забезпечувати здійснення пенсійних виплат його учасникам; в) надавати зберігачеві розпорядження щодо пере-

рахування коштів для оплати витрат, які здійснюються за рахунок пенсійних активів; г) складати звітність у сфері недержавного пенсійного забезпечення, вести бухгалтерський облік і подавати фінансові звіти уповноваженим органам виконавчої влади й раді пенсійного фонду та ін.

За Положенням про оприлюднення інформації про діяльність недержавного пенсійного фонду, затвердженим розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 16 грудня 2004 р. № 3100 [4], адміністратором фонду один раз на рік, але не пізніше 1 червня року, наступного за звітним, шляхом розміщення вказаної інформації на Web-сайті зазначеної Державної комісії й публікації в одному з друкованих засобів масової інформації, перелік яких визначено Держфінпослуг України, оприлюднюється інформація про діяльність НПФ. До такої інформації входять:

- а) інформаційний проспект НПФ, затверджений підписом уповноваженої особи — адміністратора фонду — і скріплений його печаткою;
- б) відомості про об'єкти інвестування активів НПФ та зміни чистої вартості активів і чистої вартості одиниці пенсійних внесків, затверджені підписами уповноважених осіб — адміністратора фонду, зберігача й особи (осіб), яка здійснює (здійснюють) управління активами, і скріплені печатками цих юридичних осіб;
- в) інформацію про фінансовий стан НПФ;
- г) висновок аудитора (аудиторської фірми) за результатами аудиторської перевірки НПФ.

6.3. Пенсійні внески

Одним з основних якісних показників, які характеризують систему недержавного пенсійного забезпечення, є сплачені пенсійні внески. До НПФ вони сплачуються в розмірах і в порядку, встановлених пенсійним контрактом, відповідно до умов обраних пенсійних схем. Зазначені в контракті розміри сплачуваних до пенсійного фонду внесків можуть змінюватися відповідно до умов обраних пенсійних схем. Внески за страхуванням ризику настання інвалідності або смерті учасника НПФ сплачуються в порядку, вказаному в пенсійному контракті.

Рада фонду має право встановити мінімальний розмір пенсійних внесків — 10 % мінімальної заробітної плати в розрахунок на один місяць.